

TOMASZ PIETRAS

HYBRYDA KUJAWSKA HERBEM NOWEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO ?

W związku z reformą administracyjną, heraldyka samorządowa ostatnio bardzo odżyła - na bieżąco powstają nowe herby województw, powiatów i gmin. Jednym z nich jest nowy herb województwa łódzkiego, którego projekt przedstawiono w październiku 1999 r. na forum Sejmiku Wojewódzkiego. Autorem tego projektu był **Ryszard Bonisławski** – wiceprzewodniczący Komisji Kultury Sejmiku i zarazem prezes Towarzystwa Przyjaciół Łodzi. Po opublikowaniu w prasie lokalnej, projekt ten został przesłany do **Komisji Heraldycznej** w Warszawie, która dostrzegła błędy w tym herbie i odrzuciła projekt. Obecnie trwają prace nad nowym projektem herbu naszego województwa. Zajmuje się tym dr Marek Adamczewski z Uniwersytetu Łódzkiego. Jednym z jego najważniejszych elementów będzie jednak ten sam motyw heraldyczny tzw. hybryda kujawska (pół lwa i pół orła odwrócone od siebie i połączone plecami pod wspólną koroną). Herb ten jest niezwykle **udany pod względem heraldycznym**, z czym zgadzają się specjaliści. Stefan Krzysztof Kuczyński, najwybitniejszy ze współczesnych polskich heraldyków, tak go ocenił: „wytwór znakomicie rozumianej sztuki heraldycznej wysokiego lotu”.

Herb ten ma także bardzo **długą tradycję historyczną**. Po raz pierwszy ta tzw. **hybryda kujawska** pojawiła się na pieczęciach książąt piastowskich panujących w tej dzielnicy Polski już w 2 połowie XIII w. (pieczęcie Ziemomysła księcia inowrocławskiego z 1268 r. oraz jego braci - Leszka Czarnego, księcia sieradzkiego i krakowsko-sandomierskiego, Kazimierza księcia łęczyckiego oraz Władysława zwanego Łokietkiem, wtedy księcia brzesko-kujawskiego). Był to początkowo znak osobisty książąt, następnie stał

się dziedzicznym godłem tej linii Piastów. Używali go w tej roli m.in. królowie zjednoczonej po okresie rozbicia dzielnicowego Polski – wspomniany już Władysław Łokietek i Kazimierz Wielki, pochodzący właśnie z Kujaw. Przypuszcza się, że motyw lwa pochodzi albo z dawniejszych pieczęci Piastów kujawskich, często przedstawiających scenę walki księcia z lwem, albo od XIII-wiecznego godła Piastów wielkopolskich, orzeł zaś to znak rodowy dynastii piastowskiej, związany szczególnie z dzielnicą małopolską. W pierwszych przedstawieniach tego znaku często układ obu części godła był odwrotny, zdarzało się też pomijanie korony. Około połowy XIV w., za panowania Kazimierza Wielkiego, hybryda stała się herbem terytorialnym dzielnicy kujawskiej (w tej roli wystąpiła po raz pierwszy w istniejącej do dziś dekoracji rzeźbiarskiej kamienicy zwanej Hetmańską przy Rynku krakowskim). Następnie znak ten stał się herbem aż **4 województw** przedrozbiorowej Rzeczypospolitej do tej dzielnicy należących: brzesko-kujawskiego, inowrocławskiego, łęczyckiego i sieradzkiego. Chorągwie ziemi łęczyckiej oraz sieradzkiej widzimy, obok innych, podczas uroczystych egzekwiów pogrzebowych po śmierci Kazimierza Wielkiego (1370 r.) opisywanych przez kronikarza Janka z Czarnkowa.

W ciągu XV i XVI w. zaczęto różnicować te łudzko podobne do siebie herby. Podział tarczy, nie stosowany w pierwotnym herbie kujawskim, powstał na linii styku obu zwierząt heraldycznych. Dla odróżnienia herbów, zaczęto stosować odmienne barwy tła i obu części godła. Nasz największy średniowieczny dziejopis – Jan Długosz, wymieniając w swojej kronice chorągwie rycerstwa polskiego użyte w bitwie pod Grunwaldem, opisał i chorągiew ziemi łęczyckiej („pół czarnego orła i pół białego lwa w polu złotym w koronie”) oraz sieradzkiej („pół białego orła w polu czerwonym i pół czerwonego lwa w polu białym”). Barwy herbów tych województw nie były jednak jeszcze wtedy, i przez następne 100 lat, ostatecznie ustabilizowane. Ten sam Długosz w innym dziele – „Klejnotach” podał odmienne kolory obu

herbów – czerwoną barwę połulwa i także tło w części tarczy przeznaczonej dla połuoła w herbie łęczyckim oraz czarną barwę połuoła i białą połulwa w polach odpowiednio złotym oraz czerwonym dla województwa sieradzkiego. Stałe barwy herbów wykształciły się dopiero w XVI w., ale jeszcze i później pojawiały się różne oboczności. **Barwy** zaproponowane w obecnym projekcie dla województwa łódzkiego **odpowiadają herbowi przedrozbiorowego województwa łęczyckiego.**

Oba wymienione herby – łęczycki i sieradzki, można było odnaleźć wśród innych polskich herbów ziemskich na pieczęciach majestatycznych królów polskich, w zdobieniach sal poselskiej i senatorskiej Zamku Królewskiego w Warszawie, gdzie obradował parlament dawnej Rzeczypospolitej, w pomieszczeniach trybunału, oficjalnych drukach sejmowych, kronikach, herbarzach oraz na chorągwiach wojskowych. Jedna z takich chorągwi z XVI w. – chorągiew pospolitego ruszenia województwa łęczyckiego, zachowała się do dziś w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Trzeba w tym miejscu wyjaśnić, że **terytorium obu województw** – łęczyckiego i sieradzkiego, wraz z ziemią wieluńską, w dużym stopniu **pokrywa się z obszarem obecnego województwa** ze stolicą w Łodzi. Tylko jego stosunkowo niewielkie fragmenty obejmujące powiaty północno-wschodnie z Łowiczem, Rawą Mazowiecką, Skierniewicami i Białą Rawską, były pod względem historycznym związane z Mazowszem, zaś powiat opoczyński – z Małopolską. Fakt ten uzasadnia wybór tego właśnie godła herbowego dla odrestaurowanego dużego województwa łódzkiego.

Można jedynie zastanawiać się, dlaczego w projekcie z 1999 r. przyjęto akurat łęczycką wersję herbu. Z pewnością większe prawa do niej ma obecny powiat łęczycki. Zgodnie z zasadami haraldyki, herby nie powinny się powtarzać, więc każda gmina, powiat czy województwo powinny posługiwać się innym znakiem. Województwo łęczyckie było niegdyś znacznie mniejsze od sąsiedniego sieradzkiego, których terytoria w przybliżeniu odpowiadają

obecnemu regionowi łódzkiemu. Nie można mówić o herbie łączyczo-sieradzkim, gdyż obie ziemie rozdzieliły się od siebie w XIII w., na długo przed wykształceniem obu herbów z ich odmianami barwnymi. Wcześniejsze wizerunki herbu kujawskiego nie uwzględniają niestety kolorów, które w polskiej heraldyce miały o wiele mniejsze znaczenie, niż na Zachodzie. Można najwyżej przypuszczać, jak czyni to Stefan Krzysztof Kuczyński, że **połuorz** miał w tym najdawniejszym herbie **barwę białą**, **połulew**, naturalną dla niego, **barwę złotą**, zaś **pole**, nie podzielone pierwotnie na dwie części, **barwę czerwoną**. Wydaje się, że ten układ kolorystyczny byłby bardziej do przyjęcia dla herbu nowego województwa łódzkiego. Można także wykorzystać barwy samorządowe Łodzi w kolorystyce samego herbu, a nie tylko chorągwi województwa, jak to proponowano na sesji Sejmiku. Stylizacja heraldyczna godła herbowego we wspomnianym projekcie nawiązuje do epoki piastowskiej i pierwszych napieczętych wizerunków hybrydy kujawskiej z XIII-XIV w., z pewnymi elementami XVI-wiecznymi. O wiele trafniejsza byłaby wersja XIX-wieczna herbu, ze względu na burzliwy rozwój gospodarczy Łodzi dopiero w tym okresie. Trzeba wspomnieć tu także, że proponowana w projekcie wersja herbu pochodzi z pracy **Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego** pt. „Pieczęcie i herby miasta Łęczycy oraz ziemi łączyczojkiej” wydanej przez Towarzystwo Naukowe Płockie, oddział w Łęczycy, w 1985 r. Rysunek herbu na skrzydełkach okładki wykonał **Zbigniew Kwiatkiewicz** z Warszawy. Nie wiem, jak w tym przypadku przedstawia się sprawa praw autorskich do tego projektu.

W okresie międzywojennym województwo łódzkie nie doczekało się własnego herbu. Pojawił się co prawda w grudniu 1928 r. **projekt takiego herbu**, nie został jednak oficjalnie zatwierdzony. Różnił się on bardzo od obecnego. W jednej, czwórdzielnej tarczy, łączył bowiem aż 4 historyczne herby – dawnych województw łączyczojkiego, sieradzkiego, ziemi wieluńskiej i województwa kaliskiego. Wielkopolska część herbu symbolizowała jego zachodnie powiaty, gdyż jego obszar do reformy 1938 r. różnił się nieco od

współczesnego. Pomysł ten nie był wcale nowy – powtarzał w części układ herbu dawnej guberni mazowieckiej z czasów Królestwa Kongresowego (sprzed 1844 r.). Łączenie w jednej podzielonej tarczy kilku elementów heraldycznych było zgodne z obowiązującymi przed wojną zasadami heraldycznymi. Obecnie raczej się od tego odchodzi, uważając złożone tarcze herbowe za zwyczaj typowy dla heraldyki zachodnioeuropejskiej (np. niemieckiej), obcy jednak dawnej polskiej heraldyce ziemskiej. Nie bez znaczenia są tu i względy praktyczne – herb z jednym znakiem heraldycznym jest o wiele bardziej czytelny, dzięki czemu może lepiej spełniać swe funkcje. Mimo powracania do tego projektu w latach następnych, nie zdążono zatwierdzić go przed wybuchem wojny.

Powojenne województwo łódzkie długo nie posiadało oficjalnego herbu. Jako jego symbolu **używano zwykle błędnie Łódki** – herbu miasta będącego siedzibą władz wojewódzkich. Półoficjalnie funkcjonował jednak przed reformą administracyjną 1975 r., która okroiła dawne województwo do obszaru samej aglomeracji łódzkiej, także inny znak ziemi łódzkiej w postaci znanej nam już **hybrydy kujawskiej**, pozbawionej jednak, podobnie jak ówczesny Orzeł Biały, korony. Barwy tego herbu odpowiadały tym uważanym przez Kuczyńskiego za pierwotne dla herbu księstwa łęczycko-sieradzkiego przed jego podziałem, zaś kształtem godła nawiązywał on do pierwszych znanych wizerunków połuorłapołulwa na pieczęciach książąt kujawskich. W chwili obecnej znak ten, ponownie udostojniony koroną, zapewne wkrótce triumfalnie powróci. Stanowi on dobre ogniwo wiążące nasze województwo „ze stolicą bez antenatów” z historyczną tradycją ziem, które ono obecnie obejmuje.

Od chwili napisania tego artykułu minęło już kilka lat. W 2002 r. powstał nowy projekt herbu województwa łódzkiego, autorstwa historyka i heraldyka z Uniwersytetu Łódzkiego – Marka Adamczewskiego. Nawiązuje on do tradycji historycznych ziem obecnego województwa, powtarzając motyw hybrydy kujawskiej aż dwukrotnie (dla części łęczyckiej i sieradzkiej). Zawiera ponadto

jeszcze jeden historyczny herb ziemski - czarnego nieukoronowanego orła z literą „R” na piersiach – godło dawnej ziemi rawskiej (symbolizujący tu mazowiecką część województwa). Po rozlicznych perypetiach, o których możemy przeczytać w artykule autora tego projektu, herb województwa łódzkiego został ostatecznie zatwierdzony przez Komisję Heraldyczną i funkcjonuje do dziś.